

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЧЕРКАЩИНИ

ЖУК Н.В., аспірант. Уманський державний аграрний університет

Розглянуто основні показники розвитку бурякоцукрових господарств, динаміку виробництва цукру та ефективність використання ресурсного потенціалу бурякоцукрового виробництва Черкащини.

The main characteristic of the development of beet-sugar enterprises, the dynamics of the sugar production and the used efficiency of the resource potential of the beet-sugar production in Cherkasy region are analysed.

Постановка проблеми. Україна має досить сприятливі природно-економічні умови для розвитку бурякоцукрового виробництва та значний потенціал ресурсів: великі площі родючих ґрунтів, достатня кількість трудових ресурсів тощо. Досвід вирощування високих і стабільних врожаїв цукрових буряків, можливості інтенсифікації, концентрації та комплексної механізації відкривають великі можливості для розвитку бурякоцукрового виробництва на Україні загалом та Черкащині зокрема. Однак протягом останніх років бурякоцукровий комплекс зазнав значних деформацій і на сьогодні склалася кризова ситуація в цій галузі господарювання, яку слід відроджувати для формування та розвитку конкурентоспроможних внутрішнього та зовнішнього ринків цукру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та підвищення ефективності функціонування бурякоцукрового підкомплексу, визначення причин спаду виробництва буряків, цінової ситуації на ринку цукру висвітлені у працях: П.Т. Саблука, М.Ю. Коденської, В.І. Пиркіна, Є.В. Імаса, Н.М. Ткаченка, Ю.О. Нестерчук, Я.А. Пендзея, М.М. Ярчука, С.Ю. Соколюка та інші. Однак отримані результати залишають шлях для подальших досліджень у сфері визначення заходів покращення ресурсного потенціалу аграрно-промислового виробництва продуктового підкомплексу для збільшення валових зборів цукрових буряків та основного продукту їх промислової переробки – цукру.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження тенденцій розвитку бурякоцукрового виробництва Черкаської області, аналіз основних показників його ресурсного забезпечення та обґрунтування напрямів відродження галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бурякоцукровий підкомплекс АПК поєднує в собі спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, цукрові заводи та допоміжні їй обслуговуючі організації, які забезпечують вирощування цукрових буряків, виробництво цукру та використання супутньої продукції цукроваріння: жому та меляси, які є незамінною складовою зимового раціону великої рогатої худоби. А біоконверсія останньої дає можливість отримувати енергетичні продукти (високооктанову кисневмісну добавку до бензинів (ВКД) і біогазів, що одержується шляхом спиртової ферментації мелясного сусла і метанової ферментації відходів виробництва ВКД - барди) та бетаїн, який використовується для збагачення харчового раціону птиці (але наразі його в Україні не виробляють, а імпортують) [1, с. 189].

У бурякоцукровому підкомплексі Черкащини основними виробниками цукрових буряків є сільськогосподарські підприємства, які в середньому забезпечують 95 % обсягів продукції буряківництва (табл. 1), незначну частку становлять фермерські господарства, питома вага яких за досліджувані роки коливається від 3 до 7 % (у 1995 році – 0,9 %).

Таблиця 1

Виробництво цукрових буряків за категоріями господарств в Черкаській області, тис. т*

Роки	Всі категорії господарств	Сільгосп-підприємства	у т. ч. фермерські господарства	Господарства населення
1995	2634,2	2632,1	23,6	2,1
2000	859,7	841,7	26,9	18,0
2005	1252,8	1130,0	85,1	122,8
2006	2018,8	1920,0	148,3	98,8
2007	1114,3	1056,4	46,2	57,9
2008	854,0	815,4	31,3	38,6

* Джерело тут і далі [2]

Господарства населення забезпечують близько 5 % валового виробництва цукрових буряків. Частка продукції буряківництва у виробництві продукції рослинництва всіх категорій господарств Черкаської області у 2008 році становила 5 % (у 1990 році – 19 %).

Бурякоцукрове виробництво області характеризується значним скороченням площ посіву цукрових буряків, які в 2008 році зменшились в 1,5 та 2,3 рази у порівнянні з 2006 та 2007 роками відповідно (табл. 2). Найбільше зменшились площі у Смілянському (99,9 %), Кам'янському (83,3 %) та Уманському (73,7 %) районах, а господарства Канівського, Катеринопільського, Тальнівського, Черкаського та Чорнобаївського районів в останньому маркетинговому році припинили виробництво основної в минулому технічної культури.

Таблиця 2

Розміщення виробництва цукросировини в Черкаській області по адміністративних районах

Адміністративні райони	Площа посіву, тис. га			Виробництво буряків, тис. т		
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Городищенський	2,0	0,5	1,8	46,6	10,4	53,4
Драбівський	5,6	4,3	2,9	180,1	93,3	98,7
Жашківський	8,3	7,5	4,5	361,3	229,3	165,3
Звенигородський	2,3	1,1	1,0	61,2	34,9	28,9
Золотоніський	5,4	5,2	4,1	193,9	155,5	137,7
Кам'янський	2,5	0,6	0,1	56,0	6,4	3,4
Канівський	0,8	0,2	0,0	14,9	3,6	1,1
Катеринопільський	1,4	0,7	0,0	40,3	15,6	0,1
Корсунь-Шевченківський	3,8	3,5	2,8	143,5	140,4	127,6
Лисянський	2,4	4,7	4,5	55,0	97,1	79,5
Маньківський	4,4	2,9	1,6	153,6	52,1	59,3
Монастирищенський	5,2	2,9	0,3	185,0	88,6	5,9
Смілянський	2,1	0,6	0,0	62,3	10,2	0,4
Тальнівський	1,6	0,5	0,0	41,3	9,4	0,1
Уманський	2,7	1,9	0,5	81,5	37,1	16,7
Христинівський	2,6	1,7	0,5	57,3	47,4	20,0
Черкаський	2,0	0,7	0,0	58,4	15,6	0,5
Чорнобаївський	0,1	0,0	-	1,7	0,2	-
Чигиринський	4,3	1,8	1,4	202,4	65,2	53,8
Шполянський	1,4	0,1	0,1	22,5	2,0	1,6
Черкаська область	60,9	41,4	26,1	2018,8	1114,3	854,0

Протягом 2006-2008 років в області прослідковується тенденція до значного зниження валового виробництва цукрових буряків. Так, в 2008 році воно зменшилось на 57,7 % (1164,8 тис. т) та на 23,4 % (260,3 тис. т) в порівнянні з 2006 та 2007 роками відповідно.

Протягом останніх років в області спостерігається тенденція до значного скорочення цукровиробництва. У 2008 році на Черкащині виробляли цукор сім цукрових заводів з чотирнадцяти, що діяли у 2000 році. Виробництво цукру забезпечується не лише переробкою цукрових буряків, а і за рахунок використання імпортного тростинного сирцю, частка цукру-піску з якого у загальному випуску цукру у 1995 році становила 5,9 %, у 2000 році – відповідно 24,1 %, у 2001 році – 23,1 %, у 2003 році – 37,4 %, у 2004 році – 21,4 % (рис. 1). Виробництво цукру на Черкащині в 2008 році зменшилось в 2,8 рази відносно 1995 року, проте зросло на 2,4 % порівняно з 2000 роком.

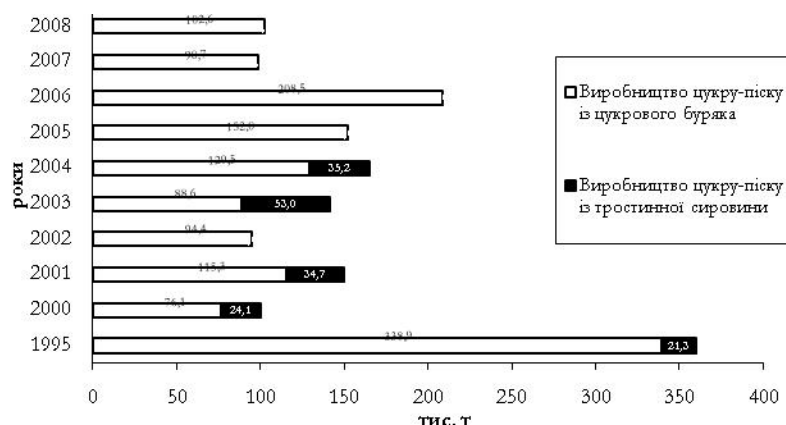

Рис. 1. Динаміка виробництва цукру білого кристалічного в Черкаській області*

*Джерело [4]

Цукрові заводи сьогодні вимушені працювати на давальницьких умовах, адже бурякосійні господарства в умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів використовують давальницьку схему переробки буряків для можливості бартеризації цукру та натуральної оплати праці. В основному за такої схеми цукросировина потрапляє та переробляється цукро заводами, що досить негативно відбивається на ефективності діяльності усіх технологічних ланок бурякоцукрового виробничого ланцюга [3, с. 172].

Частка цукру-сирцю бурякового з давальницької сировини у загальному виробництві цукру в 2008 році склала 42,8 % (рис. 2), що є найнижчим показником з 2000 року.

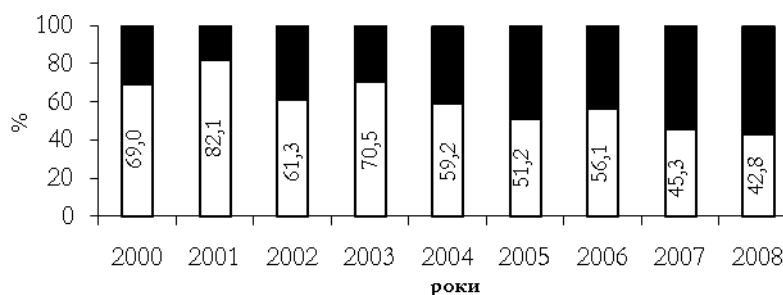

Рис. 2. Частка виробництва цукру-піску з давальницької сировини*

*Джерело [4]

Успішне функціонування бурякоцукрового підкомплексу Черкаської області насамперед залежить від наявного ресурсного потенціалу регіону, який забезпечує його формування та розвиток (табл. 3), а в теперішній час має слугувати його відродженню.

Всі економічні показники ефективності використання потенціалу ресурсів в маркетинговому році знизилися, крім урожайності цукрових буряків, яка в 2008 році зросла на 21,6 % і склала 327 ц/га. Рівень збитковості сільгосп підприємств області зменшився на 13 пунктів, проте становить -2,4 %. Збільшилась забезпеченість бурякозбиральними машинами на 1000 га посіву буряків на 30 %, але це відбулося лише за рахунок скорочення посівних площ у 2008 році на 37 % проти попереднього року.

Діяльність цукро заводів Черкащини збиткова, в 2008 році вони отримали збиток у розмірі 60238 тис. грн., що на 29,8 % більший, ніж в 2007 р., а їх норма збитку склала -11,4 %, хоча виробництво цукру на одну особу збільшилося на 5 % в останньому досліджуваному році. Причинами збитковості цукрових заводів є недосконала цінова політика, невизначеність державної політики щодо розвитку підкомплексу, розлад економічних відносин з виробниками цукросировини, диспаритет цін на продукцію бурякоцукрової галузі та промислові товари тощо.

Таблиця 3

Економічна ефективність використання ресурсного потенціалу бурякоцукрового виробництва Черкаської області

Показники	2007 р.	2008 р.	%, зміна (+,-) до 2007 р.
-----------	---------	---------	---------------------------

Сільськогосподарські підприємства			
Урожайність цукрових буряків, ц/га	269,0	327,0	121,6
Виробництво цукрових буряків на 100 га сільгоспугідь, ц	847,3	647,5	76,4
Виробництво цукрових буряків (фабричних) на одну особу, кг	843	652	77,3
Бурякозбиральні машини, шт.	390	324	-66
в т. ч. у розрахунку на 1000 га посіву цукрових буряків, шт.	10	13	130,0
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва цукрових буряків, %	- 15,4	- 2,4	+13,0 п
Індекс цін реалізації цукрових буряків, у % до попереднього року	85,2	120,6	х
Переробні підприємства (цукрові заводи)			
Кількість підприємств, од.	11	7	-4
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	-46415	-60238	129,8
в т. ч. в розрахунку на одне підприємство, тис. грн	-4219,6	-8605,4	203,9
Виробництво цукру білого кристалічного на одну особу, кг	74,6	78,3	105,0
Норма прибутку (збитку), %	-8,7	-11,4	-2,7 п
Індекс цін виробників на цукор пісок, у % до попереднього року	88,7	107,2	х

Висновки. Відродження бурякоцукрового підкомплексу на сьогодні вбачається в необхідності:

- інтенсифікації буряківництва на основі впровадження результатів науково-технічного прогресу: нових ресурсоощадних технологій, високопродуктивних сортів, організаційно-технологічного удосконалення та технічного переоснащення виробництва;
- розвитку аграрно-промислової інтеграції у межах підкомплексу, яка передбачає об'єднання зусиль сільгосптоваровиробників цукрової сировини та переробних підприємств – виробників цукру, що надасть можливість нарощувати необхідний потенціал ресурсів;
- державного регулювання ринку цукру;
- фінансового інвестування галузі тощо.

Література.

1. Коденська М.Ю. Інвестиційні проекти у розвиток цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин”, 5-6 червня 2009 р. (Частина I) – Умань: Видавець „Сочінський”, 2009. – С. 187-191.
2. Сільське господарство Черкащини – 2008 р.: стат. збірник / Головне управління статистики у Черкаській області / за ред. В.П. Приймак. – Черкаси, 2009. – 253 с.
3. Уманська В.Г. Інтеграція цукрових заводів – один із шляхів відродження цукробурякового виробництва / В.Г. Уманська // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин”, 5-6 червня 2009 р. (Частина II) – Умань: Видавець „Сочінський”, 2009. – С. 171-173.
4. Промисловість Черкащини у 2001-2008 рр.: стат. збірник / Головне управління статистики у Черкаській області / за ред. М.Г. Литвина. – Черкаси, 2009. – 252 с.